

Editör'den

Gizem Deniz BÜYÜKSOY*

*Dr.Öğr.Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Halk Sağlığı Hemşireliği ABD, Kırşehir, Türkiye, ORCID: 0000-0003-2957-2451

2022 yılının yarısını çoktan geçtiğimiz bugünlerde; yeniden artışa geçen COVID-19 vakaları, maymun çiçeği salgını, iklim değişikliğinden dolayı dünyanın birçok yerinde yaşanan aşırı hava olayları, sürmekte olan savaş ve çatışmalar ile gıdaya erişimin aksaması; önemli halk sağlığı sorunları olarak varlığını sürdürmektedir.

Dünya genelinde 1 Ağustos 2022'de COVID-19 vaka sayısının, bir önceki haftaya göre %4.9 arttığı, bununla birlikte aynı gün COVID-19'dan ölüm sayısının bir önceki haftaya göre %2 azaldığı bildirilmiştir (WHO, 2022a). Her ne kadar COVID-19 nedeniyle ölümlerde azalma görülse de vaka sayısındaki artış halen önemli bir sorundur. İki hafta öncesine göre 18 Ağustos 2022 tarihinde; Rusya, Çin, Çad, Nijer, Angola ve Türkiye'de, COVID-19 vaka sayısındaki artış hızının %100 olduğu bildirilmiştir. Bununla birlikte Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık, Meksika, Arjantin, Peru, Hindistan, Avustralya, Yunanistan, İtalya, İspanya, Suudi Arabistan ve Libya'da son iki haftada vaka sayısında %50'ye varan azalma olmuştur (Our World in Data, 2022a).

Ülkeler arasındaki bu farkı değerlendirmek için COVID-19'a yönelik test, karantina ve aşılama politikasını gözden geçirmekte fayda vardır. Sudan ve Afganistan hariç tüm dünyada COVID-19 test uygulaması devam etmektedir. Kanada, Meksika, Arjantin, İsveç, Birleşik Krallık, Polonya, Mozambik, Yemen, Suriye ve Türkiye'de sadece semptomu olan ve risk grubunda olanlara test yapılmaktadır. Bunun dışında Amerika Birleşik Devletleri, Güney Amerika ve Afrika ülkeleri ile Rusya, Çin, Avustralya ve Güney Asya ülkelerinde herkese açık test politikası yürütülmektedir (Our World in Data, 2022b). Tüm dünyada en çok COVID-19 testinin yapıldığı iki ülke Amerika Birleşik Devletleri ve Hindistan olup pandeminin başından 2022 haziran ayına kadar bu ülkelerde 800 milyondan fazla test yapılmıştır. Türkiye'de ise aynı tarihler arasında 163 milyon test yapılmış olup (Our World in Data, 2022c), 2022 yılı haziran ayının başı ile sonu arasında yapılan günlük test sayısındaki artışın %0 olduğu bildirilmiştir (Our World in Data, 2022d).

Her ne kadar günlük hayat, pandemi sona ermiş gibi yaşanıyor olsa da dünyada bulaşı önlemeye yönelik politikalar uygulanmaya devam etmektedir. Maske zorunluluğu Çin'de ev dışındaki her yerde zorunlu olup Hindistan, Nijerya, Mısır, Çad, Meksika, Küba, Venezuela ve Kolombiya'da halka açık alanlarda zorunludur. Bunun dışında Kanada, Rusya, Brezilya, Almanya, Polonya, İtalya, Avustralya, Suudi Arabistan, İran ve Türkiye'de halka açık bazı alanlarda zorunludur (Our World in Data, 2022e). Ayrıca Çin'de COVID-19 hastalarının aşgari istisnalar dışında evde kalması zorunlu iken Hindistan'da temel ihtiyaçlar için yapılan alışverişler dışında evde kalma, zorunludur (Our World in Data, 2022f). Türkiye'de ise pozitif vakalar için karantina süresi yedi gün olup temaslı kişilere, son üç ay içinde aşı yaptırmış olmaları halinde karantina uygulanmamaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2022). Bunların dışında dünyadaki birçok ülkede karantina uygulamasına yönelik herhangi bir kısıtlama yoktur (Our World in Data, 2022f).

Pandemiyi durdurmak için önemli bir güç olan aşılama oranlarına bakıldığında; Hindistan'da son bir ayda aşılama oranının %100 arttığı, bununla birlikte Amerika Birleşik Devletleri, Brezilya, Almanya, Rusya ve Türkiye'de son bir ayda uygulanan aşılama sayısının hemen hemen aynı kaldığı belirlenmiştir (Our World in Data, 2022g). Aşılama dozlarındaki artış oranı, ülkelerin pandemiyi yönetmesinde önemli bir gösterge olsa da aşılamanın toplam nüfus içerisinde eşit bir dağılım gösterip göstermediği de önemlidir. Tüm dünyada pandeminin başından bugüne kadar yüz kişi başına düşen toplam aşı dozunun en yüksek olduğu ülke Küba (100 kişi başına 359 doz) olup onu Şili (100 kişi başına 315 doz), Singapur (100 kişi başına 262 doz), Uruguay (100 kişi başına 254 doz), Malta (100 kişi başına 253 doz) ve Tayvan (100 kişi başına 252 doz) izlemektedir. Türkiye'de ise 100 kişi başına 179 doz aşı uygulanmış olup Çin'de bu sayı 240, Amerika Birleşik Devletleri'nde 183, Rusya'da 118, tüm dünyada ise 157'dir (Our World in Data, 2022h).

COVID-19 pandemisi devam ederken maymun çiçeği virüsü nedeniyle enfekte olan vakalar, 2022 yılı mayıs ayından bu yana hastalığın endemik olmadığı ülkelerde de görülmeye devam etmektedir. Dünya

Sağlık Örgütü, virüsün tüm dünyada halen yayılım gösterdiğini, bu nedenle tüm ülkeleri; hastalığın sürveyansını sağlama, laboratuvar çalışmaları, klinik bakım, enfeksiyon kontrolü ve sağlık eğitimleri gibi gerekli koruyucu sağlık hizmetlerini planlamaya davet etmektedir (WHO, 2022b).

İçinde bulunduğumuz yaz aylarında dikkate alınması gereken bir diğer konu, iklim değişikliğine bağlı yaşanan aşırı hava olaylarıdır. İklim değişikliğinin sonuçları; bugünlerde aşırı sıcak hava dalgaları, orman yangınları ve sel baskınları şeklinde yaşanmaktadır. Aşırı hava olayları, ciddi sağlık sorunlarına yol açma ihtimali olan önemli sorunlardır. Aşırı sıcakların kalp krizi, kardiyovasküler sorunlar, solunum hastalıkları, böbrek hastalıkları, anksiyete, şiddet, madde kullanımı ayrıca ölü doğum, erken doğum, düşük doğum ağırlığı gibi sağlık sorunlarına yol açabileceği bildirilmiştir. Aşırı sıcaklarla ilgili mortalite ve morbiditenin iklim değişikliği devam ettiği sürece artacağı, bu durumun gelecekte yaşanacak yaz aylarında mortalitede ekstra artışa yol açabileceği bildirilmiştir (Ebi ve ark., 2021). Aşırı sıcaklarla mücadele edebilmek için kentler, araziler ve binalar gibi tüm yaşam alanları ile birlikte yaşlı bakım evleri, gecekondu mahalleleri, iş yerleri, okullar, toplanma yerleri, göçmen kampları ve spor alanlarının sürdürülebilir soğutma stratejileri dikkate alınarak planlanması önerilmektedir (Jay ve ark., 2021).

Aşırı yağışlara bağlı sel olayları, özellikle su baskınlarına yatkın bölgelerde yaşayan insanlarda boğulmalara bağlı ölümlere, bunun dışında su kaynaklı enfeksiyon hastalıkları, yaralanmalar, kimyasal tehlikeler, ruhsal sorunlar, sağlık ve sosyal hizmetlerin aksamasına bağlı sorunlar ile temiz barınak, su ve gıda temininin aksamasına bağlı sorunlara yol açabilmektedir (WHO, 2022c). Son üç aydır Çad, Gambia, Moğolistan, Sri Lanka, Uganda, Nijerya, İran, Sudan, Gürcistan ve Pakistan'da halen devam eden sel olaylarının olduğu bildirilmiştir (OCHE, 2022). Türkiye'de de 2021 yılında 1024 adet aşırı hava olayı yaşanmış olup bunlardan %28'i şiddetli yağış/seldir. Ayrıca geçen yıl yaz aylarında başlayan orman yangınları, binlerce dekar ormanlık alanın yok olmasına neden olmuştur (Türkiye Cumhuriyeti Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2022).

İnsanlık; salgınlar ve iklim değişiklikleri ile savaşırken bir yandan da insan eliyle gerçekleşen afetlerden biri olan savaş ve çatışmalarla mücadele etmektedir. Son altı ay içinde altı milyondan fazla insan Ukrayna'daki savaş nedeniyle yerinden edilmiştir (WHO, 2022d). Bununla birlikte 2021 yılı içerisinde Afganistan'da 2.9 milyon, Myanmar'da 1.2 milyon, Güney Sudan'da 2.8 milyon ve Suriye'de de 6.9 milyon insan, savaş ve çatışmalar nedeniyle yerinden edilmiştir (UNHCR, 2022). Savaş ve çatışmalar, hem alt yapı ve üretim olanaklarına zarar vermesi hem de yerinden edilen insanların gıdaya erişimini aksatması nedeniyle gıda güvencesini olumsuz etkilemektedir. Gıda ve Tarım Örgütü'ne göre 2021 yılında 828 milyon insan açlıkla karşı karşıya kalmış olup bu insanların %20.2'si Afrika kıtasında yaşamaktadır. Bununla birlikte aç olmasa bile sağlıklı gıdaya erişemeyen (gıda güvencesizliği durumunda olan) insanların %40.6'sının Güney Amerika'da, %24.6'sının da Asya kıtasında yaşadığı bildirilmiştir (FAO, 2022).

21. yüzyılın ilk çeyreğini tamamlamaya üç yıl kala, dünyanın ve insanlığın her geçen gün daha ciddi sorunlarla karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Sorunların nedenini anlamak, çözüm önerisi geliştirmek ve gelecek nesillere daha iyi bir dünya bırakabilmek için bilime başvurmak ve bilimsel yöntemi kullanmaya her zamankinden daha çok ihtiyacımız var.

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi'nin 2022 yılı ikinci sayısında; "COVID-19 Geçiren Çocukların Klinik Özellikleri ile Vitamin-Mineral Takviye Ürün Kullanım Durumu", "Uzaktan Eğitim Sürecinde İntörn Öğrencilerin Hemşirelik Tanılarını Kullanma Durumları", "3-6 Yaş Arası Çocuğu Olan Sağlık Çalışanı Ebeveynlerin Pandemi Sürecinde Çocuklarıyla Geçirdikleri Aile Zamanına İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi", "Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalığındaki Semptomlar ve Çözüm Yollarının İncelenmesi" ve "COVID-19 Tanısı Almış Hastaların Taburculuk Sonrası Yaşadıkları Sağlık Sorunları ve Psikolojik Sağlamlık Düzeyleri" başlıklı beş araştırma makalesi ve "Türkiye'de Hastanede Yatan Çocukların Yaşam Kalitesini Ne Etkiler?" başlıklı bir sistematik inceleme ile yayındayız.

Bilgi ve sevgiyle...

KAYNAKLAR

- Ebi, K.L., Capon, A., Berry, P., Broderick, C., de Dear, R., Havenith, G., Honda, Y., Kovats, R.S., Ma, W., Malik, A., Morris, N.B., Nybo, L., Seneviratne, S., Vanos, J., & Jay, O. (2021). Hot weather and heat extremes: health risks. *Lancet*, 398, 698-708.
- Food and Agriculture Organization. (FAO). (2022). State of Food Security Nutrition. <https://www.fao.org/interactive/state-of-food-security-nutrition/en/> adresinden 21 Ağustos 2022 tarihinde alınmıştır.
- Jay, O., Capon, A., Berry, P., Broderick, C., de Dear, R., Havenith, G., Honda, Y., Kovats, R.S., Ma, W., Malik, A., Morris, N.B., Nybo, L., Seneviratne, S., Vanos, J., & Ebi, K.L. (2021). Reducing the health effects of hot weather and heat extremes: from personal cooling strategies to green cities. *Lancet*, 398, 709-24.
- Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA). (2022). All Disasters. <https://reliefweb.int/disasters?search=floods> adresinden 19 Ağustos 2022 tarihinde alınmıştır.
- Our World in Data (2022a). Biweekly Growth COVID-19 Cases. <https://ourworldindata.org/grapher/biweekly-growth-covid-cases> adresinden 19 Ağustos 2022 tarihinde alınmıştır.
- Our World in Data (2022b). COVID-19 Testing. <https://ourworldindata.org/search?q=covid-19+testing> adresinden 19 Ağustos 2022 tarihinde alınmıştır.
- Our World in Data (2022c). Total COVID-19 Tests. <https://ourworldindata.org/grapher/full-list-total-tests-for-covid-19> adresinden 19 Ağustos 2022 tarihinde alınmıştır.
- Our World in Data (2022d). Daily COVID-19 Tests. <https://ourworldindata.org/grapher/daily-covid-19-tests-smoothed-7-day?tab=table&time=2022-05-29..latest&country=IND~GBR~KOR~ZAF~IDN~NZL~TUR~USA> adresinden 19 Ağustos 2022 tarihinde alınmıştır.
- Our World in Data (2022e). Face Covering Policies. <https://ourworldindata.org/grapher/face-covering-policies-covid> adresinden 19 Ağustos 2022 tarihinde alınmıştır.
- Our World in Data (2022f). Stay Home Restrictions. <https://ourworldindata.org/covid-stay-home-restrictions> adresinden 19 Ağustos 2022 tarihinde alınmıştır.
- Our World in Data (2022g). COVID-19 Vaccine Boosters Administered. <https://ourworldindata.org/grapher/cumulative-covid-vaccine-booster-doses?time=2022-07-15..2022-08-18&country=BGD~BRA~DEU~IND~PAK~RUS~USA~TUR> adresinden 19 Ağustos 2022 tarihinde alınmıştır.
- Our World in Data (2022h). Total COVID-19 Vaccine Doses Administered per 100 People. https://ourworldindata.org/grapher/covid-vaccination-doses-per-capita?country=BGD~BRA~CHL~CHN~CUB~IND~IDN~MEX~NGA~PAK~RUS~SGP~USA~OWID_WRL~TUR adresinden 19 Ağustos 2022 tarihinde alınmıştır.
- Sağlık Bakanlığı. (2022). Koronavirüs Bilim Kurulu Toplantısına İlişkin Açıklama (05.01.2022). <https://www.saglik.gov.tr/TR,87061/koronavirus-bilim-kurulu-toplantisina-iliskin-aciklama-05012022.html#:~:text=Pozitif%20vakalar%C4%B1n%20karantina%20s%C3%BCresi%207.d%C3%B6nm%C3%BC%C5%9Fse%20karantina%20s%C3%BCresi%20sona%20erer> adresinden 21 Ağustos 2022 tarihinde alınmıştır.
- Türkiye Cumhuriyeti Meteoroloji Genel Müdürlüğü. (2022). 2021 Yılı İklim Değerlendirmesi. <https://mgm.gov.tr/FILES/iklim/yillikiklim/2021-iklim-raporu.pdf> adresinden 21 Ağustos 2022 tarihinde alınmıştır.
- United Nations High Commissioner of Refugees. (UNHCR). (2022). Refugee Data Finder. <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/download/?url=e7C00Y> adresinden 21 Ağustos 2022 tarihinde alınmıştır.
- World Health Organization. (WHO). (2022a). COVID-19. <https://covid19.who.int/> adresinden 19 Ağustos 2022 tarihinde alınmıştır.
- World Health Organization. (WHO). (2022b). Monkeypox outbreak. <https://www.who.int/emergencies/situations/monkeypox-oubreak-2022> adresinden 19 Ağustos 2022 tarihinde alınmıştır.
- World Health Organization. (WHO). (2022c). Floods. https://www.who.int/health-topics/floods#tab=tab_2 adresinden 19 Ağustos 2022 tarihinde alınmıştır.
- World Health Organization. (WHO). (2022d). WHO's Response to the Ukraine Crisis: Interim Report. <https://www.who.int/emergencies/situations/ukraine-emergency> adresinden 21 Ağustos 2022 tarihinde alınmıştır.